

УДК 373.3.017:334.722]:[373.3.091.33:005.336](045)

ПЕДАГОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ ЩОДО ФОРМУВАННЯ ПІДПРИЄМЛИВОСТІ У ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

Оксана Лоюк, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри фахових методик та інноваційних технологій у початковій школі, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

ORCID: 0000-0001-6027-0895

E-mail: lov1207@ukr.net

У статті розглянуто питання формування підприємливості у здобувачів початкової освіти. Мета – виокремити технології навчання, що сприятимуть формуванню підприємливості у здобувачів початкової освіти; довести їхній педагогічний потенціал в означеному контексті; запропонувати приклади практичного використання виокремлених технологій навчання. Використано методи дослідження: теоретичний аналіз наукових джерел; вивчення документів; узагальнення та інтерпретація результатів. Виокремлено технології навчання (проектну, ігрову, проблемного навчання та аналізу ситуацій), що сприятимуть формуванню підприємливості у молодших школярів; доведено їхній педагогічний потенціал в означеному контексті; запропоновано приклади практичного використання.

Ключові слова: здобувачі початкової освіти; підприємливість; технології навчання; проектна технологія навчання; ігрова технологія навчання; технологія проблемного навчання, технологія аналізу ситуацій.

PEDAGOGICAL POTENTIAL OF TEACHING TECHNOLOGIES FOR THE FORMATION OF ENTREPRENEURSHIP IN PRIMARY SCHOOL STUDENTS

Oksana Loiuk, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate professor, Associate professor Primary Education Faculty, Professional Methodologies and Innovative Technologies in Primary School Department, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University

ORCID: 0000-0001-6027-0895

E-mail: lov1207@ukr.net

The article addresses the issue of developing entrepreneurship in primary school students as an important quality that promotes independence, initiative, creativity, and social activity. The relevance and feasibility of forming entrepreneurship at a primary school age have been substantiated. The purpose of the article is to identify teaching technologies that contribute to the development of entrepreneurship in primary school students, to prove their pedagogical potential in the given context, and to give examples of their practical application.

The following methods have been used to study the issue: theoretical analysis of pedagogical sources related to the topic; examination of documents; generalization and interpretation of research results. It has been established that in primary school students, entrepreneurship manifests itself through curiosity, the desire for independent activity, the willingness to try new things, to seek non-standard solutions, and to actively interact with others to achieve common goals.

Specific teaching technologies have been identified (project-based learning, game-based learning, problem-based learning, and case analysis) that promote the formation of entrepreneurship in primary school students. Their pedagogical potential in this context has been substantiated, and concrete examples of their practical use have been provided (educational mini-project, didactic and role-playing games, solving a problem situation, case analysis).

The prospects for further research include exploring the potential of academic subjects and extracurricular activities in the process of developing entrepreneurship among primary school students.

Keywords: *primary school students; entrepreneurship; teaching technologies; project-based learning technology; game-based learning technology; problem-based learning technology; case study technology.*

На сучасному етапі розвитку суспільства надзвичайно актуальним є питання формування у дітей підприємливості, оскільки динамічні зміни в економічному, технологічному та культурному середовищі вимагають від особистості ініціативності, творчого мислення й уміння приймати відповідальні рішення. Ці тенденції зумовлюють потребу у вихованні нового покоління, здатного не лише адаптуватися до змін, а й активно впливати на них. Саме тому необхідним та доцільним є формування підприємливості у молодшому шкільному віці, оскільки саме в цей період закладаються основи активної життєвої позиції, самостійності, відповідальності, ініціативності, наполегливості. У дітей формується уміння приймати рішення, планувати свої дії та доводити справу до кінця.

У Державному стандарті початкової освіти формування підприємливості визначається як один із ключових компонентів компетентнісного підходу до навчання. Згідно з цим документом, ключова компетентність «підприємливість та фінансова грамотність» «передбачають ініціативність, готовність брати відповідальність за власні рішення, вміння організовувати свою діяльність для досягнення цілей, усвідомлення етичних цінностей ефективної співпраці, готовність до втілення в життя ініційованих ідей, прийняття власних рішень» [3].

Проблему формування підприємливості здобувачів освіти досліджують такі вітчизняні науковці, як Ю. Білова, Е. Бобінська, В. Бурдун, А. Гельбак, І. Дичківська, А. Козакевич, К. Кошевська, Ю. Кузьменко, Н. Куриш, О. Овчарук, О. Пометун, Л. Сущенко, М. Товкало, І. Унгурян, Р. Шиян та інші, які розглядають підприємливість як ключову компетентність сучасної особистості, необхідну для самореалізації, відповідального прийняття рішень і творчого підходу до розв'язання життєвих ситуацій. У своїх працях вони доводять, що розвиток підприємливості має відбуватися через інтеграцію практико орієнтованих методів, проєктну діяльність, навчання через досвід і міжпредметну взаємодію, що сприяє формуванню активної, ініціативної та відповідальної особистості. Педагог А. Козакевич зазначає, що на сучасному етапі розвитку освіти традиційні методи навчання щодо формування підприємливості виявляються недостатньо ефективними. Освітній процес має передбачати активну пізнавальну діяльність учнів, що виходить за межі пасивного сприймання та відтворення інформації. Здобувачі освіти мають самостійно генерувати знання, виявляти й аналізувати проблеми, пропонувати шляхи їх розв'язання, здійснювати спостереження та планування. Важливим є створення умов для застосування набутих знань і навичок у практичній діяльності та для організації ефективного зворотного зв'язку [4].

Питання формування підприємливості у здобувачів початкової освіти є предметом дослідження таких учених, як Т. Гільберг, К. Єрошенко, О. Макарук, С. Тарнавська, І. Шпачинський, А. Яхновська та інші, які підкреслюють, що саме молодший шкільний вік є сенситивним періодом для розвитку підприємливості як риси характеру та компетентності. Науковці наголошують, що становлення підприємливості в учнів початкової школи передбачає їхню активність і самостійність, є результатом цілеспрямованої педагогічної діяльності. У цьому контексті особливу роль відіграють сучасні технології навчання, які створюють умови для розвитку ініціативності, творчого мислення школярів.

Наукові напрацювання вчених створюють підґрунтя для подальшого дослідження ефективних технологій навчання, спрямованих на формування підприємливості у здобувачів початкової освіти.

Мета статті – виокремити технології навчання, що сприятимуть формуванню підприємливості у здобувачів початкової освіти; довести їхній педагогічний потенціал в означеному контексті; запропонувати приклади практичного застосування виокремлених технологій навчання.

Однією із ключових компетентностей Нової української школи учені [7, с. 16] вважають «ініціативність і підприємливість» – «вміння генерувати нові ідеї й ініціативи та втілювати їх у життя з метою підвищення як власного соціального статусу та добробуту, так і розвитку суспільства і держави. Вміння раціонально вести себе як споживач, ефективно використовувати індивідуальні заощадження, приймати доцільні рішення у сфері зайнятості, фінансів тощо».

Згідно з визначенням К. Кошевської, «компетентність *«ініціативність і підприємливість»*» означає здатність особи втілювати задуми в життя. Вона охоплює такі аспекти, як креативність, потяг до інновацій і вміння ризикувати, а також здатність планувати заходи і реалізувати їх. Ця компетентність є підтримкою для осіб не лише в їхньому щоденному приватному і суспільному житті, а й на їхньому робочому місці, допомагаючи їм усвідомити контекст роботи і здатність до використання шансів; вона є основою більш конкретних умінь і знань, необхідних тим, хто здійснює заходи суспільного чи комерційного характеру або бере в них участь. Підприємливість також повинна стосуватись усвідомлення етичних цінностей і сприяти доброму управлінню» [5, с. 25].

Отже, підприємливість розглядається як складова компетентності «ініціативність і підприємливість». Однак в наукових колах підприємливість розглядають і як рису особистості.

Так, *підприємливість*, на думку вчених І. Унгурян, Н. Куриш, – «риса особистості, засадами якої є установка на постійний пошук нових можливостей за межами наявних ресурсів, саморозвиток та самореалізацію; ефективна діяльність в умовах невизначеності, результатом якої є створення та реалізація об'єктивно або суб'єктивно нових ідей, технологій і соціальних проєктів» [9, с. 101].

Учена О. Макарук наголошує, що *підприємливість* – «морально вольова якість особистості, що виявляється у здатності та вмінні швидко знаходити потрібні й оптимальні рішення, використовувати «потрібні дії в потрібний момент», схильність до нових форм взаємин і діяльності» [6, с. 108].

Сутність підприємливості як риси людини полягає в поєднанні активності, ініціативності та здатності до самостійного прийняття рішень у різних життєвих ситуаціях. Підприємлива особистість вміє бачити можливості, планувати та організовувати власну діяльність, долати труднощі, проявляти креативність і відповідальність за результати своїх дій. Така риса є основою розвитку самостійності, соціальної активності та готовності до успішної самореалізації в умовах сучасного соціуму.

Педагог В. Бурдун вважає, що «*підприємливість* у широкому значенні – це практична кмітливість, здатність активно діяти, ініціативність» [1, с. 170]. Учені К. Єрошенко, І. Шпачинський, А. Яхновська трактують підприємливість як «комплексну і мультидисциплінарну концепцію, яка виявляється у здатності до самореалізації через здійснення інноваційних проєктів та бізнес-ідей» [10, с. 62].

У контексті навчання молодших школярів учені К. Єрошенко, І. Шпачинський, А. Яхновська розглядають підприємливість як здатність до творчого та інноваційного мислення, відповідальності, самостійності та ініціативи [10, с. 59].

У дітей підприємливість проявляється через:

- допитливість;
- прагнення до самостійної діяльності;
- бажання спробувати нове, шукати нестандартні рішення;
- активно взаємодіяти з іншими для досягнення спільної мети.

Підприємливість у молодшому шкільному віці передбачає розвиток здатності бачити можливості, планувати діяльність, працювати в команді, долати труднощі та досягати поставлених цілей. Її формування має здійснюватися через усі освітні галузі через створення ситуацій вибору, виконання практичних завдань, проєктної діяльності.

Формування підприємливості у молодшому шкільному віці доцільно здійснювати через використання сучасних технологій навчання, оскільки вони створюють умови для активної, практико-орієнтованої, дослідницької діяльності дітей, сприяють розвитку ініціативності, самостійності та креативності. Серед ефективних щодо формування підприємливості технологій навчання варто виокремити:

- 1) проєктну технологію навчання;
- 2) ігрову технологію навчання;
- 3) технологію проблемного навчання;
- 4) технологію аналізу ситуацій.

Проєктна технологія навчання має значний дидактичний потенціал у формуванні підприємливості у молодших школярів, оскільки передбачає активну, самостійну та цілеспрямовану діяльність, розвиток умінь планувати, організовувати та оцінювати власні дії, приймати рішення та відповідати за їхні наслідки. Проєктна діяльність стимулює креативність, ініціативність, співпрацю в групі, створює умови для практичного застосування знань і навичок у реальних або імітованих ситуаціях.

Проєктна технологія навчання – технологія, що забезпечує проблемно-пошукову діяльність школярів і знаходить вираження у створенні продукту такої діяльності – проєкту, який може бути представлений у вигляді схеми, моделі, опису тощо; реалізується через проєктну діяльність.

Для формування підприємливості у здобувачів початкової освіти нами розроблено навчальний міні-проєкт.

«Еко-проєкт: класна майстерня»

Мета: розвивати підприємливість, креативність та соціальну відповідальність через створення корисних виробів із вторинних матеріалів.

Обладнання: папір, картон, пластикові пляшки, тканина, клей, ножиці, фарби, маркери, предмети для декору.

Хід проведення:

1. Школярі об'єднуються у творчі групи.
2. Учні пропонують та збирають ідеї, які корисні вироби можна виготовити із вторинних матеріалів (наприклад, органайзери, іграшки).
3. Кожна група розробляє план дій, розподіляє обов'язки та виготовляє вироби.
4. Презентація готових виробів перед класом або шкільною спільнотою, обговорення труднощів і успіхів.
5. Можлива організація благодійного ярмарку або виставки.

Значний педагогічний потенціал для формування підприємливості у здобувачів початкової освіти має ігрова технологія навчання, оскільки ігри сприяють розвитку креативності, ініціативності, умінь співпрацювати та проявляти соціальну відповідальність. Через сюжетно-рольові та дидактичні ігри діти активно моделюють різні життєві ситуації, приймають рішення, планують дії та оцінюють їхні результати.

Ігрова технологія навчання – спеціально змодельована система чітких ефективних дій (ігор), спрямованих на формування, розвиток, розширення, узагальнення знань у процесі навчання.

Нами розроблено ігри для формування у здобувачів початкової освіти підприємливості.

Дидактична гра «Крамниця ідей»

Дидактичні завдання: формувати в учнів уміння планувати власну діяльність, приймати рішення, розподіляти ресурси, працювати в команді; розвивати ініціативність, креативність і відповідальність за результат.

Ігрові завдання: створити та «продати» свій вигаданий товар або послугу, переконати «покупців» у його цінності, заробити якомога більше «грошей».

Обладнання: «гроші» (умовні картки), бланки для опису товару, кольоровий папір, олівці, фломастери, картки з назвами товарних категорій (їжа, іграшки, послуги, одяг тощо).

Правила гри:

1. Учні об'єднуються у малі групи (по 3 - 4 особи).
2. Кожна група витягує картку з категорією товару / послуги. Упродовж 5-7 хвилин учасники вигадують і створюють опис (або ескіз) свого товару, визначають його назву, призначення, переваги та ціну.
4. Далі відбувається «ярмарок ідей»: групи презентують свої товари, а решта класу в ролі «покупців» їх купують.
5. Перемагає команда, яка «заробила» найбільше «грошей».

Ігрові дії: обговорення, планування, створення продукту, презентація, аргументація, вибір і оцінювання пропозицій інших.

Сюжетно-рольова гра «Відкриваємо кав'ярню»

Уявна ситуація (сюжет і зміст). Учні уявляють себе командою молодих підприємців, які відкривають власну кав'ярню у місті. Вони мають придумати назву, оформлення, меню, визначити ціни, здійснити розподіл обов'язків та організувати роботу так, щоб залучити якомога більше «відвідувачів». Гра імітує процес створення і керівництва невеликим бізнесом, у якому потрібно проявити ініціативу, креативність і вміння працювати в команді.

Ігрові ролі: підприємець (власник кав'ярні), адміністратор, кухар, офіціант, касир, рекламний агент, покупці (інші учні).

Правила гри:

1. Гравці визначають мету діяльності та розподіляють ролі.
2. Упродовж підготовчого етапу діти створюють меню (малюнки), придумують рекламне гасло, визначають ціни та правила обслуговування.
3. Далі проводиться «відкриття кав'ярні» – прийом клієнтів, продаж страв і напоїв (умовних), розрахунки «грошиками».
4. Після завершення гри – обговорення: Що сприяло успіху? Як працювала команда? Що можна покращити?

Ігрові дії: планування, обговорення ідей, виготовлення меню та реклами, обслуговування клієнтів, прийняття замовлень, розрахунки, оцінювання результатів.

Ігрові предмети: іграшковий касовий апарат, пластикові або паперові «гроші», чашки, серветки, меню, картки з намальованими стравами, бейджі з ролями, коробка або стіл як «прилавок».

Система реальних та рольових взаємовідносин дітей: реально діти співпрацюють у групі, розподіляють завдання та допомагають один одному, водночас у рольовому плані взаємодіють як працівники й клієнти кав'ярні.

Вагомі можливості для формування підприємливості у молодших школярів має технологія проблемного навчання, оскільки спонукає їх до самостійного пошуку шляхів розв'язання проблем, аналізу життєвих ситуацій і прийняття обґрунтованих рішень у нестандартних умовах. Її застосування сприяє розвитку критичного мислення, ініціативності, уміння планувати та організовувати власну діяльність, ефективно взаємодіяти з іншими, що формує підґрунтя для становлення активної, відповідальної особистості, здатної до самостійної реалізації власних ідей і проєктів.

Технологія проблемного навчання – це така організація освітнього процесу, за якої засвоєння знань відбувається через самостійне розв'язання проблемних ситуацій, що активізують пізнавальну діяльність учнів, сприяють розвитку творчого й критичного мислення, ініціативності та здатності застосовувати набуті знання у практичній діяльності.

Основні характеристики проблемного навчання:

- проблема – точка відліку у процесі отримання знань;
- роль учителя полягає у тому, що він спрямовує мислення учнів у правильний напрям для досягнення освітніх цілей;
- школярі навчаються у процесі розв'язання проблем;
- учні беруть відповідальність за своє навчання і складають власний план навчальних цілей [8, с. 93].

Візьмемо до розгляду приклад використання технології проблемного навчання для формування підприємливості у здобувачів початкової освіти:

Тема: Як допомогти шкільній їдальні стати привабливішою для учнів?

Проблемна ситуація. Учитель повідомляє дітям, що багато учнів неохоче відвідують шкільну їдальню. Завдання дітей – знайти способи, як зробити їдальню тим місцем, де хочеться бути.

Етапи реалізації:

1. *Актуалізація проблеми.* Учні обговорюють, чому їм іноді не хочеться йти в їдальню, що можна змінити.

2. *Висування гіпотез.* Кожна група пропонує власні ідеї – наприклад, створити «меню дня», організувати конкурс на найкращу страву, оформити стіни малюнками, запровадити «день фруктів» тощо.

3. *Пошук і обґрунтування рішень.* Діти обговорюють, які ресурси потрібні для втілення ідеї, хто може допомогти (кухар, учитель, батьки).

4. *Презентація рішень.* Групи презентують свої пропозиції як «міні-проєкти», створюють плакати або макети.

5. *Рефлексія.* Обговорюється, яка ідея є найреальнішою, що потрібно для її реалізації, які навички допомогли знайти рішення.

Значний ресурс для формування підприємливості у здобувачів початкової освіти має технологія аналізу ситуацій, оскільки дозволяє дітям оцінювати реальні або змодельовані життєві ситуації, визначати можливі варіанти дій та передбачати наслідки своїх рішень; сприяє розвитку вміння критично мислити, проявляти ініціативність, приймати відповідальні рішення, планувати та організовувати діяльність.

Технологія аналізу ситуацій передбачає активне й всебічне опрацювання навчального матеріалу як під керівництвом учителя, так і в груповій взаємодії з метою отримання максимально повної інформації про проблему для подальшого її аналізу та пошуку оптимального рішення. В основі такої роботи лежить конкретний випадок (кейс), спеціально створений на базі реальних фактів відповідно до певних правил, який використовується для обговорення на навчальних заняттях. Кейси занурюють учнів у проблемну ситуацію, спонукаючи їх до самостійного пошуку шляхів розв'язання поставленого завдання [2, с. 67].

Розглянемо приклад використання технології аналізу ситуацій для формування підприємливості у молодших школярів.

Тема: Як зацікавити учнів відвідувати шкільну бібліотеку?

Ситуація для аналізу: учитель розповідає, що до шкільної бібліотеки останнім часом учні заходять лише іноді. Бібліотекар засмучений, бо хоче, щоб діти більше читали. Завдання дітей – знайти способи, як зробити бібліотеку привабливою, зручною та цікавою для школярів.

Етапи роботи:

1. *Ознайомлення з ситуацією.* Обговорення проблеми, уточнення деталей – чому діти не відвідують бібліотеку, що їм не подобається, чого бракує.

2. *Аналіз причин і наслідків.* Учні висловлюють свої думки: можливо, книги старі, приміщення некомфортне, бракує інтерактивності, не вистачає реклами тощо.

3. *Пошук рішень.* Групи учнів пропонують свої ідеї – організувати «Тиждень цікавих книжок», створити куточок відпочинку, провести буккросинг, виготовити плакати «Реклама улюбленої книги» тощо.

4. *Обговорення та оцінювання варіантів.* Кожна пропозиція розглядається з точки зору користі, реалістичності, потрібних ресурсів і можливостей реалізації.

5. *Рефлексія.* Учні обговорюють, які якості (ініціативність, відповідальність, креативність тощо) допомогли знайти рішення.

Отже, формування підприємливості у молодших школярів є актуальним завданням сучасної початкової освіти, оскільки сприяє розвитку у них ініціативності, креативності, самостійності, відповідальності. Цілеспрямоване використання сучасних технологій навчання – проектної, ігрової, проблемного навчання та аналізу ситуацій – сприяє формуванню у дітей навичок планування, оцінювання власних дій і прийняття обґрунтованих рішень, що є основою підприємливої поведінки та підготовки активної, соціально відповідальної і компетентної особистості, здатної успішно реалізовувати себе в сучасному суспільстві.

Перспективами подальших досліджень вважаємо розгляд потенціалу навчальних предметів та позакласної діяльності у процесі формування підприємливості у здобувачів початкової освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бурдун В. Формування підприємливості в учнів ЗЗСО в сучасних шкільних коворкінгах. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка*. 2024. № 2(55). С. 169–177.
2. Волкова Н. П. Інтерактивні технології навчання у вищій школі : навчально-методичний посібник. Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля, 2018. 360 с.
3. Державний стандарт початкової освіти: затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 21.02.2018 року № 87 (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 24.07.2019 року № 688). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-п#Text> (дата звернення: 12.09.2025).
4. Козакевич А. Формування підприємливості та фінансової грамотності як фундамент економічної освіти дітей шкільного віку. *Економіка та суспільство*. 2022. № 38. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-43> (дата звернення: 18.09.2025).
5. Кошевська К. Підприємливість та ініціативність серед інших ключових компетентностей. *Уроки з підприємницьким тлом : навчальні матеріали* / за заг. ред. Е. Бобінської, Р. Шияна, М. Товкало. Варшава : Сова, 2014. 398 с., С. 22–31.
6. Макарук О. Формування в молодших школярів підприємливості в контексті вимог Нової української школи. *Освітні обрії*. 2022. № 1(54). С. 105–109.
7. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи / група упорядників ; за заг. ред. М. Грищенка. 2016. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 18.09.2025).
8. Педагогічна інноватика : навчально-методичний посібник / автори-упоряд. О. П. Цюняк, С. Ю. Довбенко. Івано-Франківськ : Видавець Кушнір Г. М., 2019. 190 с.

9. Унгурян І., Куриш Н. Формування ключової компетентності підприємливості та ініціативності у навчально-виховному процесі загальноосвітнього навчального закладу. *Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи*. 2016. № 2. С. 99–102.
10. Яхновська А., Єрошенко К., Шпачинський І. Формування навичок підприємливості в початковій школі. Філософсько-педагогічні засади та перспективи розвитку. *Молодий вчений*. 2023. № 4 (116). С. 58–63.

REFERENCES:

1. Burdun, V. (2024). Formuvannya pidpriemlyvosti v uchniv ZZSO v suchasnykh shkilnykh kovorkinhakh. *Visnyk Hlukhivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Oleksandra Dovzhenka – Bulletin of the Oleksandr Dovzhenko Glukhiv National Pedagogical University*, 2(55), 169–177 [in Ukrainian].
2. Volkova, N. P. (2018). Interaktyvni tekhnolohii navchannia u vyshchii shkoli. Dnipro : Universytet imeni Alfreda Nobelia [in Ukrainian].
3. Derzhavnyi standart pochatkovoi osvity: zatverdzheno postanovoiu Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 21.02.2018 roku № 87 (u redaktsii postanovy Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 24.07.2019 roku № 688). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-p#Text>.
4. Kozakevych, A. (2022). Formuvannya pidpriemlyvosti ta finansovoi hramotnosti yak fundament ekonomichnoi osvity ditei shkilnoho viku [Formation of entrepreneurship and financial literacy as the foundation of economic education of school-age children]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and society*, 38. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-43> [in Ukrainian].
5. Koshevska, K. (2014). Pidpriemlyvist ta initsiatyvnist sered inshykh kliuchovykh kompetentnostei. *Uroky z pidpriemnytskym tlom: navchalni materialy – Lessons with an entrepreneurial background: teaching materials*. E. Bobinska, R. Shyian, M. Tovkalo (Eds.). Varshava : Sova, 22–31 [in Ukrainian].
6. Makaruk, O. (2022). Formuvannya v molodshykh shkoliariv pidpriemlyvosti v konteksti vymoh Novoi ukrainskoi shkoly. *Osvitni obrii – Educational horizons*, 1(54), 105–109 [in Ukrainian].
7. Nova ukrainska shkola. Kontseptualni zasady reformuvannya serednoi shkoly (2016). M. Hryshchenko (Ed.). URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> [in Ukrainian].
8. Pedahohichna innovatyka (2019). O. P. Tsiuniak, S. Yu. Dovbenko (Eds.). Ivano-Frankivsk: Vydavets Kushnir H. M. [in Ukrainian].
9. Unhurian, I., Kurysh, N. (2016). Formuvannya kliuchovoi kompetentnosti pidpriemlyvosti ta initsiatyvnosti u navchalno-vykhovnomu protsesi zahalnoosvitnoho navchalnoho zakladu. *Pedahohichni innovatsii: idei, realii, perspektyvy – Pedagogical innovations: ideas, realities, prospects*, 2, 99–102 [in Ukrainian].
10. Yakhnovska, A., Yeroshenko, K., Shpachynskyi, I. (2023). Formuvannya navychok pidpriemlyvosti v pochatkovii shkoli. Filozofsko-pedahohichni zasady ta perspektyvy rozvytku. *Molodyi vchenyi – Young scientist*, 4 (116), 58–63 [in Ukrainian].